

ikke uden talent. Den polstrede Ugle er et godt eksempel, og et eksempel til efterfølgelse. Den er netop kommet i nyt optryk (med moderne ud-

derefter udgiverens kommentarer. Den er ofte befriende, altid vittige og i det store og hele drøbende for en holdning til kunsten, som ikke er

er paa bindet). Vi anbefaler den til to slags læsere: 1) læsere, som frygter lyrik, og 2) læsere, som skriver lyrik.

sund: Passiv ærbødighed. Paa den ene side viser antologien (bedre end nogen kronik), hvad det er de moderne digtere gør oprør imod hos

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*

Autor(in)/
author: Erik M. Christensen

Kapitel/
chapter: »Periodisering i de æstetiske videnskaber«

In: Christensen, Erik M.: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2001

ISBN: 3–927229–04–0

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 6

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 79–85

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

Periodisering i de æstetiske videnskaber

Nedenfor gengives uden ændring mit diskussionsoplæg af 20. maj 1965 i Sommeruniversitetets æstetiske kreds (8) i Århus. Studiekredsen belyste problemet impressionisme. Repræsentanter for de forskellige æstetiske videnskaber fremlagde efter tur deres egen videnskabs syn på impressionismen, og det var nu i kredsens interesse at forsøge at besvare spørgsmålet: hvordan konstituerer man en »periode«?

I nærværende oplæg var det hensigten at balancere mellem teori og praksis. Imidlertid er det jo altid et skridt i retning af større konsekvens, at afdække forhåndsantagelser bag videnskabelig praksis, og en sådan afdækning må nødvendigvis foretages ved analyse. I løbet af analysen kommer logiske eller quasi-logiske ønskedrømme let til at fælde dom over gældende videnskabelig praksis. Jeg har vel ikke ganske undgået denne faldgrube, men ønskede det på den anden side heller ikke, når det blot måtte komme til at stå klart at der er en vis nødvendig sammenhæng i problemfeltet.

Diskussionsoplægget forelå stencileret ved mødets begyndelse, og det var da min opgave indledningsvis at gennemgå teksten punkt for punkt, så almen forståelse var sikret forud for den planlagte diskussion. En sådan gennemgang er næppe nødvendig her, hvor læseren har mere tid til at betragte oplægget som helhed og i detaljer. For læseren bør jeg ikke desto mindre oplyse nogle få, lokalt forståelige ting:

- 2.1 Navnet »Rindal« hentyder til en i dansk kulturdebat velkendt slagteri-arbejder, som rejste en hel bevægelse »rindalismen« i protest mod den danske stats kontante ydelser til nulevende danske kunstnere, hvis værker i Rindals øjne var uden værdi.
- 2.2 Navnet »Stein Larsen« dækker den ved mødet tilstedeværende adjunkt, cand. mag. Finn Stein Larsen, som ved et foregående møde havde nævnt den ofte gentagne sammenligning mellem værdiernes an-

tagne krise og den moderne kunsts tilsyneladende opløsning af formsproget.

- 4.2 Navnet »Eliot« og det følgende citat, se T.S. Eliot, »The Love Song of J. Alfred Prufrock«.
- 4.3 Navnene »Rifbjerg/Steen« og »Cavling/Seeberg« hentyder til velkendte danske forfatterskaber, som er samtidige, men som udviser generationsforskelle. Det sidste navnepar repræsenterer desuden spredningen mellem ugeblads-sentimentalitet og anerkendt digtning.

Afsluttende bør jeg undskylde det påfaldende system af tal i venstre margen af oplægget. Det kan se ud som en desperat systematikers sidste krampetrækning, men er blot anvendt for at tillade hurtigt henvisning frem og tilbage i teksten.

Periodebegrebet (Diskussionsoplæg)

Spørgsmålet »hvad er impressionismen?« variant af »hvad er en periode?«

1. *Synsvinkel:*
- 1.0 præmis: historisk videnskab er rekonstruktion i konflikt med »naiv realisme« – rekonstruktion forudsætter en synsvinkel.
- 1.1 *samtidens* opfattelse, under devisen: »vi lever i/under impressionismen, d.v.s. ...« – jvf. nutidens »modernisme«.
- 1.2 *historikeres* opfattelse, f.eks. Arnold Hauser: »The frontiers between naturalism and impressionism are [...]«¹
- 1.3 *vor* opfattelse, f.eks. »ved impressionismen forstår jeg her ...«.
- 1.4 problemerne 1.1 og 1.2 tænkes løst ved indsamling af citater, hvori ordet »impressionismen« forekommer. Materialet vil rumme uklarheder, selvmodsigelser, alle mulige slags semantiske (fortolknings-)problemer af typen: »hvordan kan vi afgøre, hvad N.N. mener, når han siger: »x...z?«
- 1.5 Heraf udspringer et dilemma for løsningen af 1.3. Det bliver en fristelse at gribe konstruktivt ind og simpelthen forholde sig til problemet i »naiv nominalisme«. Imidlertid advares vi af nogle faktorer:

¹ Arnold HAUSER, *The Social History of Art*, vol. 2 (1951), »Impressionism«, p. 869-926 (loc. cit. p. 869) – jvf. et dansk, metodebevidst arbejde: Anker TEILGÅRD LAUGESSEN, *Middelalderen som litteraturhistorisk periode*, StSprO, Gads Forlag 1962.

- 1.51 *traditionen* (d.v.s 1.1-2) spiller en rolle
- 1.511 for os
- 1.512 for vores publikum
- 1.52 *materialet* vidner usøgt om overindividuelle træk, f.eks. »periodepræg« i en vilkårlig samling reproduktioner (påfaldende: anvendelse eller udeladelse af perspektiv i maleriet); – »den alexandrinske verdensmodel« accepteret som selvfølge i hele middelalderen²; – pastichen, der af samtiden opfattes som dækkende, mens eftertiden gennemskuer den som partiel og dateret (saga-, folkevisepastiche); – pastichens ækvivalent: den æstetiske fortolkning.³
- 1.6 Problemet 1.3 tænkes løst definitorisk under hensyn til hensigtsmæssighed, efter typen: »hvordan tilfredsstilles et konstateret behov?«
2. *Behov:*
- 2.0 Det indsamlede materiale (1.4) kan betragtes som svar på (implicite) spørgsmål af forskellig art. I mangel af en faktisk undersøgelse antager jeg skønsmæssigt at to hovedtyper vil være repræsenteret:
- 2.1 *Hvorfor* (f.eks. Hesiod: »hvorfors er nutiden, »jernalderen«, så ringe?« – eller Rindal: »hvorfors skal kunstnerne udtrykke sig uforståeligt?« – eller Hauser: »hvorfors lægger man under impressionismen vægt på analysen, modsat tidligere på syntesen?« (op.cit. p. 873-74), »hvorfors har Gorkij ret i sit udsagn til Chekov: »du myrder realismen?« (p. 909).)
- 2.2 *Hvad betyder tegnene?* d.v.s. hvad ligner de? (f.eks. Hesiod: »jernalderen ligner jern (sammenlignet med guld, sølv, kobber)« – Rindal: »det ligner ikke noget« / Stein Larsen: »det ligner værdiernes krise« – Hauser: »det impressionistiske kunstværk forholder sig til sit emne, ligesom kemikeren i en vis arbejdsfase forholder sig til sit objekt«; »Chekovs teater ligner [i Hausers øjne og/eller i datidens] datiden«.)
- 2.3 Vi er problembevidste (1.5) og nærer skærpet ønske om kontrol.

² Anders NYGREN, Den kristna kärlekstanken genom tiderna, I-II, Stockholm 1930 og 1936. - idem, »Atomism eller sammenhang i historiesynen«, Filosofi och Motivforskning, Stockholm 1940, p. 63-72.

³ Mario PRAZ, »Historical and Evaluative Criticism«, Literary History & Literary Criticism, Acta of the Ninth Congress of the International Federation for Modern Languages & Literature (ed. Leon EDEL), New York, 1965, p. 65-77.

- 2.4 Materialet vidner om behov for sammenhæng inden for afgrænset felt.
3. *Sammenhæng og felt:*
- 3.1 Sammenhængen etableres ved udpegelse af (bl.a.?)
- 3.11 kausale relationer (jvf. 2.1) og
- 3.12 ligheds-relationer (fænomenologiske eller »logiske«) (jvf. 2.2)
- 3.2 Feltet afgrænses
- 3.20 enten under kategorisk traditionstvang (1.1-2)
- 3.21 eller apriorisk, f.eks. således:
- 3.211 kronologisk opdeling i tiår
- 3.212 topologisk efter nationale grænser
- 3.213 materielt i emnekredse (kunstarter, genrer etc.)
- 3.22 eller som funktion af den ønskede grad af sammenhæng, f.eks. minimal sammenhæng i feltet (stort felt): »Europas ånd«⁴ – eller optimal sammenhæng ved snæver afgrænsning: øjebliksbillede af gennembrudsgeneration i forhold til erklæret fælles målsætning.
- 3.3 *Konklusion:* der antages at gælde omvendt proportionalitet mellem grad af sammenhæng og feltstørrelse.
- 3.4 *Konklusion:* yderværdier (høj grad af sammenhæng, respektive stort felt) synes at medføre trivialitet (snævert felt, respektive ringe sammenhæng).
- 3.5 *Konklusion:* ved etablering af perioder håndteres et stort antal uafhængige og gensidigt afhængige variable (1.1-3, 1.52, 3.11-2, 3.211-3). Man skal ikke undre sig over, at en undersøgelse af 1.2 viser særdeles svingende betydningsindhold bag de anvendte etiketter: renaissance, romantik⁵ eller impressionisme.
4. *Diskussion af variable:*
- 4.1 3.11: Spørgsmålet om kausalitet i historiske (einmalige) processer er særdeles vanskeligt⁶, fordi ikke-trivielle forløb unddrager sig verifikati-

⁴ Robert LANGBAUM, *Mulm, stråler og latter*, Gyldendal 1964, p. 117 (i den engelske original: »the European spirit [...] a view of Europe as a totality«, p. 101).

⁵ Jvf. udspil i A. O. LOVEJOY, »On the Discrimination of Romanticisms«, *Essays in the History of Ideas*, Baltimore, 1948 – besvaret af R. WELLEK, »The Concept of Romanticism in Literary History« og »Romanticism Re-examined«, *Concepts of Criticism*, New Haven & London, 1963, p. 128-198 og 199-221.

⁶ Ottar DAHL, *Om årsaksproblemer i historisk forskning*, Oslo 1956 – H. P. CLAUSEN, *Hvad er Historie?*, Berlingske leksikon bibliotek 1963 – Karl R. POPPER, *The Poverty of Historicism*, London, 1961.

on ved eksperiment. Der er tale om forløb af så kompliceret natur at det ikke kan udredes, nedbrydes eller gentages. Det følger, at betoning af kausal-sammenhænge (f.eks. relationen mellem urbanisering og malerisk impressionisme, Hauser op.cit. p. 878 – eller relationen mellem livsholdning og stiltræk) må forekomme vovet, og at det, fra et rigoristisk teoretisk synspunkt, bliver fristende at give afkald på kausal-hypoteser, renoncere på en genetisk forståelse af fortiden og vende sig til en rent deskriptiv opfattelse.

- 4.2 3.12: deskriptivt kan man etablere sammenhæng ved at konstatere lighed. Hvis synspunktet overbetones (jvf. Baudelaire) ender man i platonisk realisme: to røde farver »hænger sammen« ved at være fremtrædelsesformer for det rødes idé. I *Geistesgeschichte* vil man ikke vige tilbage for at se lighed mellem Versailles og Racines tragedieform, eller lighed (à la »de individuelle elementers anarki i forhold til helheden«) i følgende træk fra den antagne impressionistiske periode: de-komposition, analyse, kapitalisme, ennui. – Problemet synes at ligge i, at man tilskriver fænomener »mening«, som ikke er således intenderede; forskeren bliver »fortolker«, og *Zeitgeist*-fænomenet bliver hans kunstprodukt (til tider af formidabel virkning, jvf. Spenglers »Untergang des Abendlandes«). Til gengæld er denne »menings-tilskrivning« uomgængelig, hvis ligheder skal konstateres mellem meningsbærende kompositioner og stiltræk og sociale fænomener i snæver eller vid forstand. – Det må bemærkes, at kunstarterne selv trives (ikke mindst) i kraft af »menings-tilskrivning« (Eliot: »like a patient etherised upon a table«; eller mere dulgt, i kraft af meningsfuld juxtaposition).
- 4.3 3.2: ved rigoristisk, apriorisk felt-afgrænsning kan man ikke forvente at sammenhængen skal følge grænserne. Et godt eksempel er her Vilhelm Andersens opmarch af tiårs geledder med førere og standarter fra 1800 til 1900.⁷ – Omvendt lader en iagttaget sammenhæng sig sjældent afgrænse skarpt. Martin A. Hansen⁸ har gjort opmærksom på at den individuelle kunstner som regel begynder én eller flere generationer bag sin tid (jvf. til overmål spredningen Riffbjerg/Steen eller

⁷ Illustreret dansk Litteraturhistorie, Bd. 4, Gyldendal 1925, p. 786-790.

⁸ Martin A. HANSEN, *Dansk vejr*, Hasselbalch 1953, p. 51: »Da jeg som purung gav mig til at male lidt, tilhørte min synsmaade helt tiden før impressionismens gennembrud, endskønt dette laa mere end en menneskealder forud for min ungdom. Jeg tror, dette har været typisk [...]«.

Cavling/Seeberg). – Således vil periodens signalement, uanset apriorisk eller funktionel afgrænsning af det kronologisk/topologiske felt, måtte etableres via et sorteret materiale. Så vidt vi har erfaret i nærværende studiekreds kan perioder i æstetisk videnskab endog opstilles så selektivt, at man i musikhistorien taler om den impressionistiske periode, skønt kun én komponist (Debussy) i én fase, ja måske kun i ét værk, tilfredsstiller definitionen. – I materiale-*selektionen* møder vi et problem som er skæbnesvangert for *brugbarheden* af de etablerede perioder: hvor repræsentativ for det ved feltets afgrænsning givne materiale er beskrivelsen, eller kan den overhovedet være? Sagt kategorisk: det kan ikke lade sig gøre at opstille et ikke-trivielt periodesignalement som tilgodeser det æstetisk relevante ved ethvert enkeltværk inden for det valgte felt. Og omvendt: det æstetisk relevante er ofte uden lige.

- 4.4 *Konklusion:* periodesignalement og værksignalement er ikke gensidigt bindende.

5. *Teesing*⁹:

Teesing er tilhænger af Geistesgeschichte; hans bog karakteriseres af Erik Lunding¹⁰ som »et første mere indgående bidrag til løsning af det periodiseringsproblem som er knyttet til Geistesgeschichte« (p. 226), idet vel at mærke periodisering (epokalisering) fremhæves som særkende for Geistesgeschichte. Teesings konklusion lyder: »Wir haben unseren Zweck erreicht, wenn dem Leser das Periodenproblem in der Literaturgeschichte nach der Lektüre als noch ein wenig problematischer erscheint, als es ihm vorher schon war« (p. 139).

- 5.1 Teesing er strukturalist; han bestemmer periodebegrebet som Individualbegriff (vendt imod alle mulige cykliske historieopfattelser) til skildring af »eine einmalige geschichtliche Wirklichkeit« (p. 34). Den enkelte periode kendes på sin struktur, ikke på forekomsten (eller genkomsten) af enkelt-elementer, men på deres gruppering (p. 35); det historiske forløb opfattes ikke som lineært, men som omgrupperings-

⁹ H. P. H. TEESING, Das Problem der Perioden in der Literaturgeschichte, Groningen-Batavia 1948.

¹⁰ Erik LUNDING, anmeldelse af Teesings bog, Euphorion, Zeitschrift für Literaturgeschichte, 46. Band, Heidelberg 1952, p. 225-229.

forløb (i analogi med biologisk individudvikling). – Teesing svinger mellem historisk realisme og nominalisme, hans bog er i hovedsagen en kritik af en række uholdbare positioner; det er en hovedmangel, at han ikke redegør nøje for arten af samspil mellem de arter af (heller ikke nøjere bestemte) relationer, som skal konstituere de ønskede (periode-) strukturer. Ovenstående fremstilling (1.-4.4) er hverken en gengivelse af eller et opgør med Teesing.

[1966]